

MICE TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA TRANZIT SAYYOHLIK OQIMINI OSHIRISHNING AHAMIYATI: XALQARO STOPOVER-AMALIYOT TAHLILI

Musayeva Sayyora Abdivaxitovna
Alfraganus university, Xalqaro turizm menejmenti kafedrasi katta o‘qituvchisi
ORCID ID: 0009-0008-8861-5742
E-mail: sayyoraabdulvahid@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada tranzit sayyohlik oqimini turistik va ishbilarmonlik (MICE) iste’moliga jalb etishning xalqaro amaliyoti nazariy-metodologik jihatdan umumlashtirilgan. Yetakchi aviatugunlarning stopover-dasturlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning umumiy qonuniyatlari va ishbilarmonlik segmentiga yo‘naltirilgan bo‘shlig‘i aniqlangan. Stopover turizmini shakllantiruvchi omillar - geografik tugun mavqei, vizasiz va soddalashtirilgan tartiblar, aviatashuvchi bilan hamkorlik hamda aeroport-shahar bog‘lanishi - tizimlashtirilgan va ularning iqtisodiy samaralari asoslangan. Stopover mahsulotlarining davomiylik bo‘yicha spektri tavsiflanib, qolish muddatining ortishi bilan yaratiladigan qo‘shilgan qiymat o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rsatilgan. O‘zbekistonning geografik joylashuvi va amaldagi huquqiy asoslar nuqtayi nazaridan tranzit oqimdan ishbilarmonlik turizmini rivojlantirishda foydalanish imkoniyatlari muhokama qilingan.
Kalit so‘zlar: MICE turizmi; tranzit yo‘lovchilar; stopover-dastur; aviatugun; vizasiz tartib; ishbilarmonlik sayohati; turizm eksporti; barqaror iqtisodiy o‘sish; O‘zbekiston.
Abstract: The article provides a theoretical synthesis of international practice in engaging transit tourist flows in tourist and business (MICE) consumption. The stopover programmes of leading air hubs are comparatively analysed, and their common regularities and the gap in orientation towards the business segment are identified. The factors shaping stopover tourism - the hub's geographic position, visa-free and facilitated regimes, partnership with the carrier and the airport-city connection - are systematized, and their economic effects substantiated. The spectrum of stopover products by duration is described, showing the link between length of stay and the added value created. Given Uzbekistan's geographic position and existing legal framework, the opportunities for using transit flows to develop business tourism are discussed.
Keywords: MICE tourism; transit passengers; stopover programme; air hub; visa-free regime; business travel; tourism exports; sustainable economic growth; Uzbekistan.
Абстрактный: В статье теоретически обобщена международная практика вовлечения транзитного туристского потока в туристское и деловое (MICE) потребление. Сравнительно проанализированы stopover-программы ведущих авиаузлов, выявлены их общие закономерности и пробел в ориентации на деловой сегмент. Систематизированы факторы формирования stopover-туризма - географическое положение узла, безвизовые и упрощённые режимы, партнёрство с авиаперевозчиком и связь «аэропорт - город» - и обоснованы их экономические эффекты. Описан спектр stopover-продуктов по продолжительности и показана связь между длительностью пребывания и создаваемой добавленной стоимостью. С учётом географического положения Узбекистана и действующей правовой базы обсуждены возможности использования транзитного потока для развития делового туризма.
Ключевые слова: MICE-туризм; транзитные пассажиры; stopover-программа; авиаузел; безвизовый режим; деловая поездка; экспорт туристских услуг; устойчивый экономический рост; Узбекистан.

Kirish (Введение/Introduction).

Har kuni yirik aviatugunlar orqali millionlab yo‘lovchilar bir reysdan ikkinchisiga o‘tadi, biroq ularning aksariyati tranzit mamlakat iqtisodiyotiga deyarli hech narsa qoldirmaydi. Aynan shu «uchib o‘tuvchi» oqimni daromad manbaiga aylantirish g‘oyasi so‘nggi o‘n yillikda yetakchi aviatugunlarning strategik kun tartibidan o‘rin oldi: Singapur, Dubay, Istanbul va Doha o‘z stopover-dasturlari orqali tranzit to‘xtashni qisqa turistik tashrifga aylantirish texnologiyasini ishlab chiqdi. Mazkur amaliyot nafaqat qo‘shimcha eksport tushumini, balki destinatsiya brendining mustahkamlanishi va takroriy tashriflarni ham ta’minlaydi.

Masalaning dolzarbligi jahon miqyosidagi ikki tendensiya bilan kuchayadi. Birinchidan, havo transporti tarmog‘ining kengayishi natijasida yirik aralash tugunlar orqali o‘tuvchi tranzit oqim muttasil o‘sib bormoqda, bu esa potensial turistik resursning hajmini kattalashtiradi. Ikkinchidan, Jahon turizm tashkiloti (UN Tourism) ma’lumotlariga ko‘ra, xalqaro sayyohlik pandemiyadan keyingi tiklanish bosqichini yakunlab, yuqori qo‘shilgan qiymatli segmentlar ulushining ortishi kuzatilmoqda. Bu sharoitda tranzit oqimni passiv o‘tkazib yuborish - foydalanilmagan iqtisodiy imkoniyat, uni maqsadli mahsulotga yo‘naltirish esa qo‘shimcha eksport manbai hisoblanadi.

O‘zbekistonning geografik joylashuvi - Yevropa hamda Janubiy va Sharqiy Osiyo yo‘nalishlari kesishmasidagi mavqei - bunday strategiya uchun tabiiy asos yaratadi. Mamlakat 2025-yilda 11,7 mln xorijiy sayyohni qabul qildi, turizm xizmatlari eksportini 4,8 mlrd AQSh dollariga yetkazdi, vizasiz tartib esa 94 davlat fuqarolariga tatbiq etilgan. Davlat siyosati darajasida ham zarur huquqiy zamin shakllantirilgan: O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 17-fevraldagi O‘RQ-604-son «Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida»gi Qonuni imtiyozli rejimli hududlarni tashkil etishning umumiy asoslarini belgilaydi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PF-102-son «O‘zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoni turizm obyektlari uchun rag‘batlantirish vositalarini kengaytirgan, 2025-yil 11-noyabrdagi PQ-348-son «O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Qaror esa to‘lov qobiliyati yuqori turistlar oqimini ko‘paytirishni strategik vazifa etib belgilagan.

Shunga qaramay, ishbilarmonlik va tadbir turizmi (Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions - MICE) segmenti nuqtayi nazaridan tranzit oqimdan foydalanish masalasi ilmiy adabiyotda

yetarlicha yoritilmagan. Ishbilarmonlik yo‘lovchisi tranzit oqimning eng yuqori xarajat qobiliyatiga ega qismi bo‘lib, uning uchun qisqa to‘xtash tasodifiy holat emas, ish safarining odatiy elementidir. Mazkur maqolaning maqsadi - tranzit sayyohlik oqimini turistik va ishbilarmonlik iste’moliga jalb etishning xalqaro amaliyotini umumlashtirib, uni shakllantiruvchi omillarni tizimlashtirish va O‘zbekiston uchun amaliy xulosalar chiqarishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Tadqiqotning nazariy negizini uch adabiyot oqimi tashkil etadi. Birinchi oqim - tadbirlar turizmi iqtisodiyoti: D.Getz va S.J.Page tadbirlar turizmini mustaqil bilimlar sohasi sifatida tizimlashtirgan [7], L.Dwyer va P.Forsyth MICE ta’sirini baholashning kontseptual chegaralarini belgilagan [6], M.J.Lee va K.J.Back esa konvension bozorning iqtisodiy qiymat omillarini umumlashtirgan [9]. Ikkinchi oqim - destinatsiya tanlovi va raqobatbardoshligi: G.I.Crouch va J.R.B.Ritchie farovonlik resurslarning mavjudligidan emas, ularni samarali joylashtirishdan kelib chiqishini asoslagan [4], L.Dwyer va C.Kim raqobatbardoshlikning integratsiyalashgan modelini taklif etgan [5], J.Mair va K.Thompson esa assotsiatsiya delegatlarining ishtirok qarori ko‘p bosqichli jarayon ekanini ko‘rsatgan [10]. Uchinchi oqim - barqarorlik va yangi formatlar: J.Mair va A.Smith tadbirlarning barqarorlik mezonlari destinatsiya tanloviga ta’sir etuvchi omilga aylanganini qayd etadi [8], J.An va hammualliflarining bibliometrik tahlili esa MICE tadqiqotlarida raqamlashuv va gibrid formatlar ulushining o‘sishini tasdiqlaydi [1].

Mazkur uch oqim bir-birini to‘ldiradi. Tadbirlar turizmi iqtisodiyoti segmentning qiymat tuzilmasini va uning milliy iqtisodiyotga ta’sirini tushuntiradi; destinatsiya raqobatbardoshligi nazariyasi esa nega ba’zi hududlar tadbirlarni jalb qila olishini, ba’zilari esa yo‘qligini izohlaydi. Delegatning ko‘p bosqichli qaror jarayoni haqidagi kuzatuv alohida ahamiyatga ega: u destinatsiya bilan dastlabki tanishuv kelgusi tadbir joyini tanlashda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi - aynan shu nuqta tranzit to‘xtashning strategik qiymatini nazariy jihatdan asoslaydi.

Transport va turizm o‘zaro bog‘liqligi masalasi alohida e’tiborga molik: xalqaro ilmiy adabiyotda havo transporti tarmog‘i va destinatsiya rivojlanishi o‘rtasidagi bevosita bog‘liqlik ko‘p bor tasdiqlangan - aviabog‘lanish sifati sayyohlar oqimining hajmi va geografiyasini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Stopover turizmi aynan shu bog‘liqlikning amaliy ko‘rinishi bo‘lib, u aviatugunning tranzit funksiyasini destinatsiyaning turistik funksiyasi bilan birlashtiradi. Milliy adabiyotda turizm eksporti va uning institutsional omillari keng o‘rganilgan; tranzit oqimga turistik resurs sifatida qarash g‘oyasi A.Baxromov tadqiqotlarida ilgari surilib, transport-logistika integratsiyasi asosida tranzit yo‘lovchiga salohiyatli turist sifatida yondashish taklif etilgan [2; 3]. Shu bilan birga, tranzit oqimning aynan ishbilarmonlik segmentiga yo‘naltirilishi, xalqaro stopover-amaliyot kontekstida tizimli tahlil qilinmagan - ushbu bo‘shliq mazkur sharhning o‘rnini belgilaydi.

Alohida e’tiborga molik yo‘nalish - ishbilarmonlik va dam olish sayohatining o‘zaro yaqinlashuvi (bleisure) kontseptsiyasidir. Xalqaro adabiyotda ish safari davomida yoki undan so‘ng qo‘shimcha dam olish kunlarini qo‘shish amaliyoti tobora kengayayotgani qayd etiladi; bu esa ishbilarmonlik yo‘lovchisini destinatsiyaning turistik taklifiga nisbatan sezgir qiladi. Stopover formati aynan shu yaqinlashuvning qulay maydoni hisoblanadi, chunki u qisqa vaqt ichida professional va turistik tajribani birlashtirish imkonini beradi. Mazkur nazariy qatlam tranzit oqimni ishbilarmonlik iste’moliga jalb etishning talab tomonidan asoslanishini ta’minlaydi va sharhning amaliy qismini yo‘naltiradi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Tadqiqot nazariy-metodologik sharh tabiatiga ega bo‘lib, ikki usulni birlashtiradi. Birinchisi - qiyosiy institutsional tahlil: yetakchi aviatugunlarning stopover-amaliyoti yagona mezonlar (mahsulot formati, maqsadli auditoriya, asosiy xususiyat va ishbilarmonlik yo‘nalishi mavjudligi) bo‘yicha solishtiriladi. Ikkinchisi - kontent-tahlil: aviatugunlarning ochiq e’lon qilingan dasturlari, xalqaro tashkilotlar ma’lumotlari va ilmiy adabiyot asosida stopover turizmini shakllantiruvchi omillar hamda uning iqtisodiy samaralari ajratib olinadi. Statistik ma’lumotlar faqat rasmiy manbalardan - Jahon turizm tashkiloti (UN Tourism) barometri, Xalqaro kongress va konvensiyalar assotsiatsiyasi (ICCA) reytinglari, Milliy statistika qo‘mitasi va Turizm qo‘mitasi ma’lumotlaridan - olingan. Sharh natijalari O‘zbekiston uchun amaliy xulosalar ko‘rinishida umumlashtiriladi.

Tanlangan metodologiya tadqiqot maqsadiga muvofiqdir. Sharh tabiatidagi ish yangi empirik ma’lumot yaratishni emas, balki mavjud xalqaro amaliyot va nazariy bilimni tizimlashtirishni ko‘zlaydi, shuning uchun qiyosiy tahlil va kontent-tahlil eng maqbul usullar hisoblanadi. Ma’lumotlar bazasining uch qatlamdan - aviatugunlarning amaliy dasturlari, rasmiy statistika va ilmiy adabiyotdan - tashkil topishi xulosalarning bir tomonlama bo‘lib qolishining oldini oladi, iqtiboslarning havolalar bilan rasmiylashtirilishi esa natijalarning qayta tekshirilishini ta’minlaydi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and rezults).

Xalqaro stopover-amaliyotning qiyosiy manzarasi. Yetakchi aviatugunlar tajribasi tranzit oqimni daromadga aylantirishning ishlaydigan andozalarini beradi (1-jadval). Ushbu dasturlar tranzit yo‘lovchining bo‘sh vaqtini turistik iste’molga aylantirish texnologiyasini amalda isbotladi: bepul yoki imtiyozli shahar ekskursiyalari, tranzit mehmonxona paketlari hamda soddalashtirilgan viza tartiblari orqali to‘xtash muddati qo‘shimcha qiymat manbaiga aylantirildi. Bu andozalarning umumiy jihati shundaki, ular yo‘lovchining majburiy kutish vaqtini - an’anaviy tarzda yo‘qotilgan vaqt hisoblangan oraliqni - rejalashtirilgan turistik tajribaga aylantiradi va shu orqali tranzit tugunini mustaqil destinatsiyaga aylantirishga xizmat qiladi.

1-jadval

Xalqaro aviatugunlar stopover-dasturlarining qiyosiy tavsifi[1]

Aviatugun	Mahsulot formati	Maqsadli auditoriya	Ishbilarmonlik yo‘nalishi
Singapur (Changi)	Bepul shahar ekskursiyalari, tranzit zonadagi xizmatlar	Barcha tranzit yo‘lovchilar	Alohida ajratilmagan
Dubay	Tranzit mehmonxona paketlari, qisqa viza tartiblari	Uzoq masofali reyslar yo‘lovchilari	Alohida ajratilmagan
Istanbul	Aviatashuvchi hisobidan shahar dasturi va mehmonxona	Belgilangan kutish oralig‘idagi yo‘lovchilar	Alohida ajratilmagan
Doha	Tranzit viza va shahar turlari paketi	Barcha tranzit yo‘lovchilar	Alohida ajratilmagan
Reykyavik (Icelandair)	Bepul uzaytirilgan stopover (bir necha kungacha)	Transatlantik reyslar yo‘lovchilari	Alohida ajratilmagan
Abu-Dabi (Etihad)	Stopover mehmonxona va shahar dasturi paketlari	Uzoq masofali reyslar yo‘lovchilari	Alohida ajratilmagan

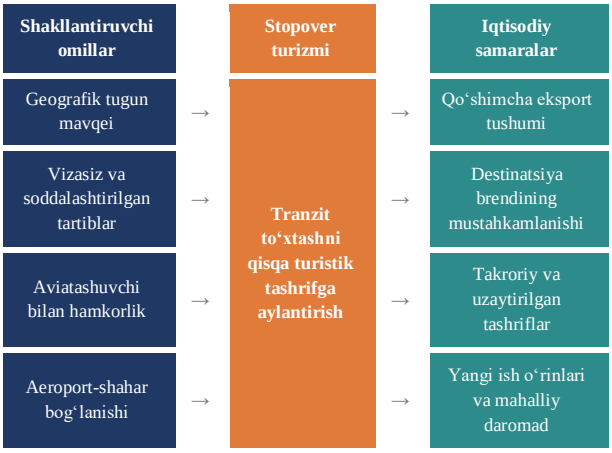
Qiyosiy tahlil ikki qonuniyatni ko‘rsatadi. Bir tomondan, stopover-dasturlar aviatashuvchi va destinatsiya o‘rtasidagi hamkorlikka tayanadi: tashuvchi tranzit yo‘lovchini jalb qilishdan, destinatsiya esa qo‘shimcha turistik iste’moldan manfaatdor. Ikkinchi tomondan, mavjud dasturlarning deyarli barchasi dam olish mahsulotiga - shahar ekskursiyasi va mehmonxona paketiga - qaratilgan bo‘lib, ishbilarmonlik yo‘lovchisining professional ehtiyojlari taklif tarkibiga tizimli ravishda

[1] Muallif ishlanmasi

kiritilmagan. Aynan shu bo‘shliq keyinroq kiruvchi aviatugunlar uchun ixtisoslashuv imkoniyatini ochadi: umumiy stopover bozorida yetakchilar bilan raqobatlashish mushkul, ishbilarmonlik yo‘nalishida esa bo‘sh o‘rin mavjud.

Stopover turizmini shakllantiruvchi omillar. Xalqaro amaliyot tahlili stopover turizmining muvaffaqiyati to‘rt asosiy omilga bog‘liqligini ko‘rsatadi (1-rasm). Geografik tugun mavqei zarur tranzit oqim massasini ta’minlaydi; vizasiz va soddalashtirilgan tartiblar to‘xtash qaroriga to‘siqni kamaytiradi; aviatashuvchi bilan hamkorlik oqimni dastur ichiga yo‘naltiradi; aeroport-shahar bog‘lanishi esa qisqa vaqtda shaharga yetib borish va qaytishni jismonan mumkin qiladi. Ushbu omillar birgalikda mavjud bo‘lgandagina tranzit to‘xtash qisqa turistik tashrifga aylanadi va qo‘shimcha eksport tushumi, destinatsiya brendi hamda takroriy tashriflar ko‘rinishidagi samaralarni keltiradi.

1-rasm. Stopover turizmini shakllantiruvchi omillar va iqtisodiy samaralari[2]

Muhim jihat shundaki, ushbu omillar bir-birini almashtira olmaydi, balki to‘ldiradi: ularning birortasi yetishmasa, stopover dasturining samarasi keskin pasayadi. Masalan, yuqori tranzit oqim mavjud bo‘lsa-da, murakkab viza tartibi to‘xtashni amalda imkonsiz qiladi; aksincha, qulay viza rejimi bo‘lsa-da, aeroport bilan shahar o‘rtasida ishonchli bog‘lanish bo‘lmasa, qisqa tashrif xavf ostida qoladi. Shu bois stopover turizmini rivojlantirish alohida choralar emas, balki o‘zaro muvofiqlashtirilgan tizimli siyosatni talab qiladi. Ushbu tizimlilik yondashuvning nazariy qiymatini ham belgilaydi: u tranzit salohiyatini baholashda yagona omilga emas, omillar majmuasiga tayanishni taqozo etadi.

Stopover mahsulotlarining davomiylik spektri. Stopover takliflari qolish muddatiga qarab tabaqalanadi va muddatning ortishi bilan yaratiladigan qo‘shilgan qiymat ham oshadi (2-rasm). Eng qisqa format - tranzit zonadagi xizmatlar (taxminan 0-6 soat) - asosan qulaylik yaratishga qaratilgan. Yarim kunlik shahar turi (6-12 soat) destinatsiya bilan dastlabki tanishuvni ta’minlaydi; tungi stopover (12-24 soat) joylashtirish va kechki iste’molni qo‘shadi; kengaytirilgan stopover (24-72 soat) esa to‘laqonli qisqa tashrif darajasiga yetadi. Ishbilarmonlik mahsulotlari uchun aynan o‘rta va uzun formatlar istiqbolli, chunki professional dastur elementlari (uchrashuvlar, obyekt bilan tanishuv) ma’lum vaqtni talab qiladi.

2-rasm.

Stopover mahsulotlarining davomiylik bo‘yicha spektri[3]

qolish davomiyligi va yaratiladigan qo‘shilgan qiymatning ortishi yo‘nalishi →

Ishbilarmonlik segmenti va tranzit oqim. Jahon ishbilarmonlik sayohati bozorining miqyosi va O‘zbekistonning joriy salohiyati o‘rtasidagi nisbat tranzit oqimdan foydalanishning dolzarbligini ko‘rsatadi (2-jadval). Ishbilarmonlik sayohati eksport birligining yuqori qiymati bilan ajralib turadi, shu bois hatto nisbatan kichik ulushdagi tranzit oqimning ishbilarmonlik iste’moliga jalb etilishi ham sezilarli iqtisodiy samara berishi mumkin.

2-jadval

Tranzit va ishbilarmonlik turizmining asosiy kontekstual ko‘rsatkichlari[4]

Ko‘rsatkich	Qiymat	Manba
Xalqaro assotsiativ tadbirlar (yillik)	11 000+ ta	ICCA
O‘zbekistonga xorijiy sayyohlar, 2025	11,7 mln kishi	stat.uz
O‘zbekiston turizm eksporti, 2025	4,8 mlrd AQSh dollari	stat.uz
Vizasiz tartib qamrovi	94 davlat fuqarolari	Turizm qo‘mitasi
Joylashtirish vositalari / o‘rinlar, 2025	6 861 ta / 183,9 ming	Turizm qo‘mitasi
Turizm klasterlari, 2025	26 ta	Turizm qo‘mitasi

O‘zbekiston uchun imkoniyat oynasi. Keltirilgan ko‘rsatkichlar mamlakatning tranzit salohiyatidan foydalanish uchun qulay vaziyatni ko‘rsatadi. Keng vizasiz tartib va o‘sib borayotgan sayyohlar oqimi talab tomonidan zarur asosni yaratsa, aviabog‘lanishning kengayishi va yangi yo‘nalishlarning ochilishi taklif tomonidan imkoniyat tug‘diradi. Shu bilan birga, bu imkoniyat oynasi cheksiz emas: xalqaro bozorda stopover yo‘nalishi uchun raqobat kuchaymoqda, shu bois mavqeni erta egallash strategik ahamiyat kasb etadi. Mamlakatning ustunligi yirik tugunlar bilan hajm bo‘yicha raqobatlashishda emas, balki aniq segmentga - masalan, mintaqaviy ishbilarmonlik aloqalariga - ixtisoslashishda bo‘lishi mumkin.

Shu o‘rinda alohida ta’kidlash joizki, stopover salohiyatining birlamchi sharti - tranzit oqimning o‘zini oshirishdir. Xalqaro tajriba ko‘rsatishicha, tranzit bazasini kengaytirish aviabog‘lanishni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi: yangi to‘g‘ridan-to‘g‘ri yo‘nalishlar ochish, transfer qulayligi va kutish vaqtini optimallashtirish, aviatashuvchilar bilan tarmoq (hub-and-spoke) kelishuvlarini kengaytirish tugun orqali o‘tuvchi yo‘lovchilar sonini ko‘paytiradi. Tugun orqali qancha ko‘p yo‘lovchi o‘tsa, konversiya uchun potensial shunchalik katta bo‘ladi; shu bois aviabog‘lanish siyosati va stopover siyosati bir-birini to‘ldiruvchi yo‘nalishlar sifatida birgalikda rejalashtirilishi maqsadga muvofiq. O‘zbekiston uchun bu - milliy aviatashuvchi tarmog‘ini kengaytirish va xalqaro ulanish reyslarini jalb qilishni stopover mahsulotini rivojlantirish bilan uyg‘unlashtirishni anglatadi.

Mintaqaviy o‘lcham bu imkoniyatni yanada kuchaytiradi. Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasidagi iqtisodiy va savdo aloqalarining jadallashuvi mintaqaichi ishbilarmonlik sayohatiga talabni oshirmoqda, aviabog‘lanishning kengayishi va yangi to‘g‘ridan-to‘g‘ri yo‘nalishlarning ochilishi esa tranzit oqim geografiyasini kengaytirmoqda. Bunday sharoitda aviatugun nafaqat uzoq masofali tranzitni, balki mintaqaviy ishbilarmonlik qatnovini ham xizmat ko‘rsatish nuqtasiga aylantirishi mumkin. Mintaqaviy hamkorlik doirasida yagona targ‘ibot va soddalashtirilgan sayohat tartiblari stopover yo‘nalishining samaradorligini oshiruvchi qo‘shimcha omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu tariqa tranzit salohiyatidan foydalanish milliy chegaradan tashqari, mintaqaviy integratsiya konteksti bilan ham bog‘lanadi.

Ishbilarmonlik sayohatining o‘zgaruvchan tabiati. So‘nggi yillarda ishbilarmonlik sayohati tarkibi sifat jihatidan o‘zgarmoqda. Gibrid va

[2] Muallif ishlanmasi
[3] Muallif ishlanmasi
[4] Muallif ishlanmasi

masofaviy ish formatlarining tarqalishi bir qator an’anaviy ish safarlarini qisqartirgan bo‘lsa-da, bevosita muloqot talab qiladigan yuqori qiymatli uchrashuvlar, kongresslar va ko‘rgazmalar ahamiyatini saqlab qoldi. Ayni paytda ishbilarmonlik va dam olishni birlashtirgan sayohat ulushi ortib, yo‘lovchining destinatsiyada qolish muddati va iste’mol doirasi kengaymoqda. Ushbu tendensiya stopover formati uchun qulay imkoniyat yaratadi: qisqa to‘xtash davomida professional dastur elementini taklif qilish yo‘lovchining vaqtini samarali tashkil etadi va destinatsiya bilan ishbilarmonlik aloqasini boshlab beradi.

Tranzit oqimning iqtisodiy qiymat zanjiri. Tranzit yo‘lovchining iste’moli bir nechta tarmoqqa taqsimlanadi: transport va aeroport xizmatlari, joylashtirish, umumiy ovqatlanish, ekskursiya va ishbilarmonlik xizmatlari. Iste’molning rasmiy kanallar orqali shakllanishi qo‘shimcha qiymatning sezilarli qismini mahalliy iqtisodiyotda saqlab qolishni ta’minlaydi, bu esa turizmning turdosh tarmoqlardagi multiplikativ samarasini kuchaytiradi. Ishbilarmonlik segmentida bu samara yanada yuqori, chunki tadbir ishtirokchisining o‘rtacha xarajati odatdagi sayyohnikidan oshadi va u ko‘pincha yuqori toifadagi xizmatlardan foydalanadi. Shu bois tranzit oqimni ishbilarmonlik iste’moliga yo‘naltirish nafaqat eksport hajmini, balki uning tarkibiy sifatini ham yaxshilaydi.

Huquqiy va institutsional shartlar. Xalqaro tajriba ko‘rsatishicha, stopover dasturining barqaror ishlashi uchun uch shart zarur. Birinchisi - huquqiy qulaylik: tranzit va qisqa tashrif uchun viza hamda chegara tartiblarining soddaligi to‘xtash qaroriga to‘siqni kamaytiradi; ko‘plab tugunlarda bu maxsus tranzit viza yoki vizasiz rejim orqali ta’minlanadi. Ikkinchisi - institutsional muvofiqlashtirish: aviatashuvchi, aeroport operatori, destinatsiya marketing tashkiloti va xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar yagona dastur doirasida birlashtirilishi lozim. Uchinchisi - raqamli kirish nuqtasi: yo‘lovchiga parvozgacha taklifni ko‘rsatuvchi va bron qilish imkonini beruvchi platforma konversiyaning boshlang‘ich bosqichini ta’minlaydi. O‘zbekistonda maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risidagi qonunchilik va keng vizasiz tartib birinchi ikki shart uchun zarur zaminni yaratadi.

Muhokama.

Keltirilgan tahlil O‘zbekiston uchun ikki muhim xulosani asoslaydi. Birinchidan, mamlakat stopover turizmini shakllantiruvchi omillarning aksariyatiga allaqachon ega: geografik tugun mavqei, keng vizasiz tartib va rivojlanayotgan aviabog‘lanish mavjud. Yetishmayotgan bo‘g‘in - tranzit oqimni maqsadli mahsulotga yo‘naltiruvchi tizimli dastur va aviatashuvchi bilan institutsional hamkorlikdir. Ikkinchidan, xalqaro tajriba ko‘rsatganidek, umumiy stopover bozorida yetakchi tugunlar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri raqobatlashish samarasiz; shu bois ixtisoslashuv - masalan, ishbilarmonlik yo‘nalishiga urg‘u berish - nisbatan kam resurs bilan farqlanish imkonini beradi.

Bunday ixtisoslashuv destinatsiya raqobatbardoshligi nazariyasiga ham mos keladi: raqobat ustunligi resurslarning shunchaki mavjudligidan emas, ularni o‘ziga xos, takrorlanmas taklif ko‘rinishida joylashtirishdan kelib chiqadi. O‘zbekiston uchun bunday takrorlanmas taklif mintaqaviy ishbilarmonlik aloqalari, boy madaniy meros va qulay geografik joylashuvning uyg‘unligida mujassam bo‘lishi mumkin. Shu tariqa stopover yo‘nalishi umumiy turizm strategiyasining ajralmas qismi sifatida qaralishi maqsadga muvofiq.

Ishbilarmonlik segmentiga yo‘naltirilgan stopover yondashuvi barqaror iqtisodiy o‘sish tamoyillari bilan ham uyg‘un. Birinchidan, u mavjud infratuzilma (aeroport, mehmonxonalar) negizida qo‘shimcha qiymat yaratgani bois kapital sig‘imi nisbatan past. Ikkinchidan, ishbilarmonlik tashriflari yil davomida nisbatan tekis taqsimlangani sababli turistik yuklamani mavsumiylikdan xalos qiladi. Uchinchidan, qisqa ishbilarmonlik tajribasi ijobiy bo‘lsa, u kelgusida yiriklashgan tadbirlarni jalb qilishning dastlabki bosqichi vazifasini o‘tashi mumkin. Shu ma’noda tranzit oqimdan foydalanish - bir martalik tushum emas, balki uzoq muddatli destinatsiya rivojlanishi vositasidir.

Shu bilan birga, stopover yondashuvini joriy etishda bir qator xatarlarni hisobga olish zarur. Birinchidan, aviatashuvchi bilan hamkorlik barqaror bo‘lmasa, oqimni dastur ichiga yo‘naltirish qiyinlashadi; shu bois institutsional kelishuv shaffof va o‘zaro manfaatli bo‘lishi lozim. Ikkinchidan, xizmat sifati past bo‘lsa, qisqa tajriba ijobiy taassurot o‘rniga salbiy natija berishi mumkin; demak, pilot bosqichda sifat nazorati ustuvor vazifa hisoblanadi. Uchinchidan, stopover mahsulotini haddan tashqari keng targ‘ib qilishdan oldin uning real talabga mosligini sinab ko‘rish - «avval bozor, keyin kapital qo‘yilma» tamoyiliga rioya qilish - maqbul strategiyadir. Ushbu ehtiyotkor yondashuv davlat-xususiy sheriklik shartlarida resurs xatarini minimallashtiradi.

Nihoyat, stopover yondashuvining samaradorligi aniq o‘lchov ko‘rsatkichlari bilan boshqarilishi lozim. Dasturning har bosqichida bron ulushi, qolish davomiyligi, o‘rtacha xarajat va takroriy tashrif darajasi kabi ko‘rsatkichlarni kuzatib borish real talabni aniqlash va mahsulotni bosqichma-bosqich takomillashtirish imkonini beradi. Bunday monitoring tizimi rejalashtirishni taxminlarga emas, balki haqiqiy ma’lumotlarga asoslash orqali resurslardan oqilona foydalanishni ta’minlaydi va yondashuvning uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlaydi.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Sharh tranzit sayyohlik oqimini turistik va ishbilarmonlik iste’moliga jalb etishning xalqaro amaliyotini nazariy jihatdan umumlashtirdi. Asosiy xulosalar uchta. Birinchidan, stopover turizmi tranzit to‘xtashni qisqa turistik tashrifga aylantirishning amalda isbotlangan texnologiyasi bo‘lib, uning muvaffaqiyati geografik tugun mavqei, vizasiz tartiblar, aviatashuvchi bilan hamkorlik va aeroport-shahar bog‘lanishiga bog‘liq. Ikkinchidan, mavjud stopover-dasturlar deyarli to‘liq dam olish mahsulotiga qaratilgan bo‘lib, ishbilarmonlik yo‘nalishi ixtisoslashuv uchun ochiq bo‘sh o‘rin bo‘lib qolmoqda. Uchinchidan, stopover mahsulotlari qolish muddatiga qarab tabaqalanadi va muddat ortishi bilan qo‘shilgan qiymat oshadi, bu esa ishbilarmonlik uchun o‘rta va uzun formatlarning istiqbolliligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, tranzit oqim passiv logistik hodisadan faol iqtisodiy resursga aylanishi mumkin, biroq bu avtomatik tarzda emas, balki maqsadli siyosat va institutsional hamkorlik orqali yuzaga keladi.

O‘zbekiston uchun amaliy takliflar sifatida quyidagilar asoslanadi: Turizm qo‘mitasiga aviatashuvchilar bilan hamkorlikda pilot stopover-dasturini - dastlab mavjud aeroport va mehmonxona sig‘imlari negizida - ishga tushirish; vizasiz tartibning mavjud afzalligidan tranzit oqimni jalb qilishda tizimli foydalanish; hamda stopover takliflariga ishbilarmonlik elementlarini (obyekt bilan tanishuv, tezkor uchrashuvlar) bosqichma-bosqich kiritish. Keyingi tadqiqot yo‘nalishi - tranzit oqimning segment kesimidagi empirik o‘lchovi va pilot dastur natijalari asosida stopover mahsulotlari samaradorligini baholashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы /References)

1. An J., Kim H., Hwang J. Sustainable development of the MICE industry: a bibliometric analysis and systematic review // Sustainability. - 2021. - Vol. 13(9). - 5030. https://doi.org/10.3390/su13095030

2. Bakhromov A. Tourism export development in Uzbekistan: the role of institutions and regional integration // Modern American Journal of Business, Economics, and Entrepreneurship. - 2025. - Vol. 1(2). - P. 78-86.

3. Bakhromov A. Developing cross-border tourism services export in Uzbekistan's border regions: opportunities and policy recommendations // Modern American Journal of Business, Economics, and Entrepreneurship. - 2025. - Vol. 1(3). - P. 116-128.

4. Crouch G.I., Ritchie J.R.B. Tourism, competitiveness, and societal prosperity // Journal of Business Research. - 1999. - Vol. 44(3). - P. 137-152. https://doi.org/10.1016/S0148-2963(97)00196-3

5. Dwyer L., Kim C. Destination competitiveness: determinants and indicators // Current Issues in Tourism. - 2003. - Vol. 6(5). - P. 369-414. https://doi.org/10.1080/13683500308667962

6. Dwyer L., Forsyth P. Impacts and benefits of MICE tourism: a framework for analysis // Tourism Economics. - 1997. - Vol. 3(1). - P. 21-38. https://doi.org/10.1177/135481669700300103
7. Getz D., Page S.J. Progress and prospects for event tourism research // Tourism Management. - 2016. - Vol. 52. - P. 593-631. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.03.007
8. Mair J., Smith A. Events and sustainability: why making events more sustainable is not enough // Journal of Sustainable Tourism. - 2021. - Vol. 29(11-12). - P. 1739-1755. https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1942480
9. Lee M.J., Back K.J. A review of economic value drivers in convention and meeting management research // International Journal of Contemporary Hospitality Management. - 2005. - Vol. 17(5). - P. 409-420. https://doi.org/10.1108/09596110510604841
10. Mair J., Thompson K. The UK association conference attendance decision-making process // Tourism Management. - 2009. - Vol. 30(3). - P. 400-409. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.08.002
11. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 17-fevraldagi O‘RQ-604-son «Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida»gi Qonuni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. https://lex.uz/
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PF-102-son «O‘zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. https://lex.uz/
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 11-noyabrdagi PQ-348-son «O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Qarori // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. https://lex.uz/
14. UN Tourism. World Tourism Barometer. - Vol. 24. - Madrid: World Tourism Organization, 2026. https://doi.org/10.18111/wtobarometereng
15. ICCA Statistics Report: Country & City Rankings. - Amsterdam: International Congress and Convention Association, 2025. https://www.iccaworld.org/
16. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (https://stat.uz) va Turizm qo‘mitasi (https://uzbektourism.uz) rasmiy ma’lumotlari.